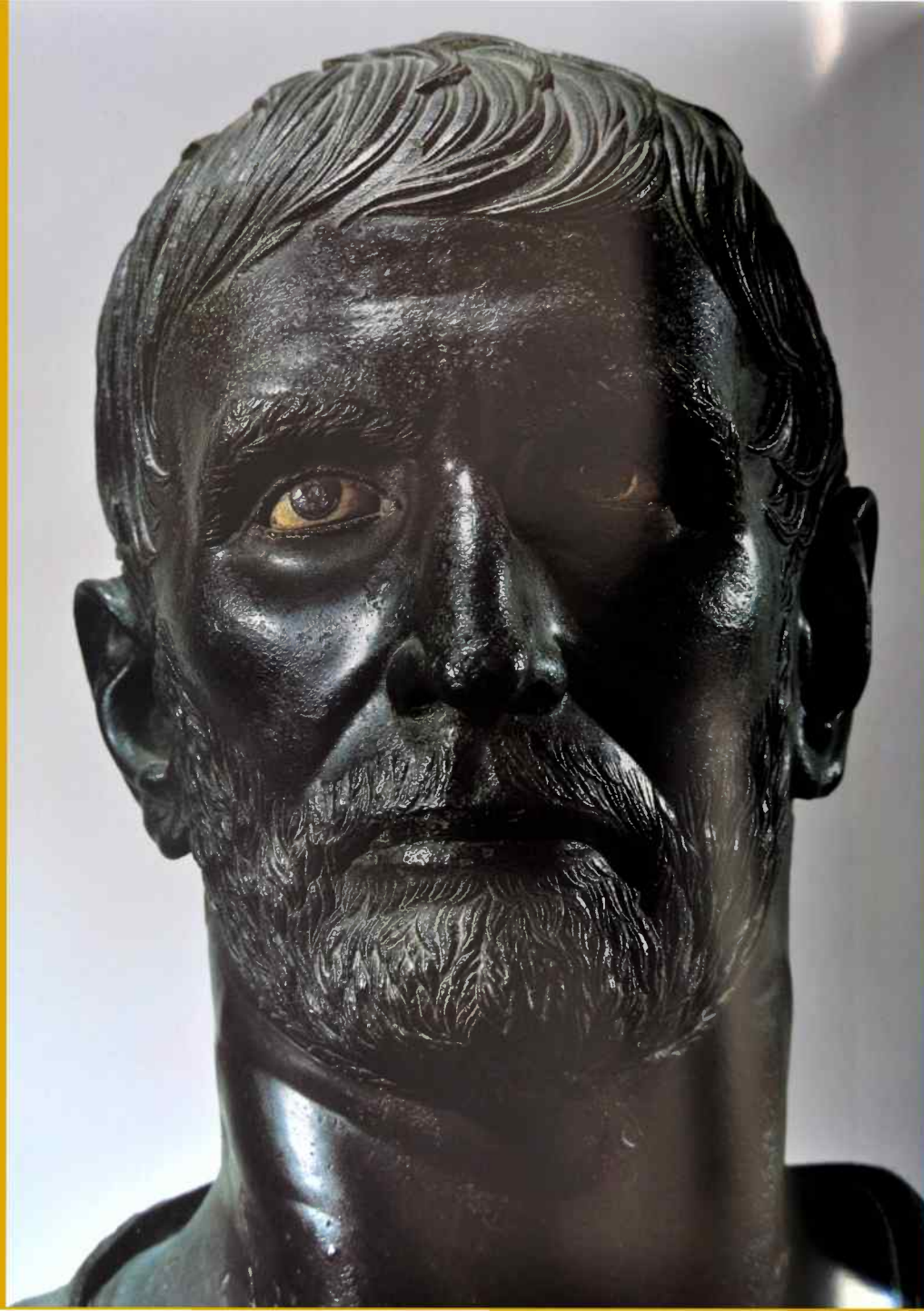

Η Τέχνη στη ρωμαϊκή εποχή

Γλυπτική – Αρχιτεκτονική

IN CAPITOLIO P

1. Σύντομη ιστορία της έρευνας

Ιστορικές ερμηνείες της Ρωμαϊκής τέχνης

Το εθνικό / εθνικιστικό κλίμα των δεκαετιών στα τέλη του 19^{ου} / αρχές του 20^{ου} αιώνα προκάλεσε την αναζήτηση «ειδικών μορφολογικών ιδιοτεροτήτων και επιδόσεων μιας Ρωμαϊκής τέχνης ...», ώστε να μπορεί να υπάρξει διαφοροποίησή της προ παντός από την τέχνη των Ελλήνων.» Αποτέλεσμα ήταν η διερεύνηση της συμβολής των Ρωμαίων στην παγκόσμια τέχνη, δηλαδή συγκέντρωση της έρευνας στα θέματα

- της αντιπροσωπευτικής τέχνης πολιτικού περιεχομένου όπως τα 'ιστορικά ανάγλυφα' ή οι ανδριάντες αξιοματούχων με 'ρωμαϊκά' στοιχεία
- του ρωμαϊκού πορτραίτου (έως σήμερα υπάρχουν επιστημονικά ρεύματα που διακρίνουν σε πορτραίτα την καταγωγή του απεικονιζόμενου, ελληνική από ρωμαϊκή ...)
- των τοιχογραφιών και της εξέλιξής τους και
- της αρχιτεκτονικής.

Η *εξιδανίκευση της Ελληνικής τέχνης* από τον Johann Joachim Winckelmann (1717- 1768) και την εποχή του, δηλ. τον 18^ο αιώνα και μετά, είδε τα ρωμαϊκά αγάλματα αποκλειστικά ως μαρτυρία για τα εξαφανισθέντα έργα των μεγάλων Ελλήνων καλλιτεχνών, ως αντίγραφα του 'γνήσιου' δηλαδή. Αυτό απέκλεισε από την έρευνα

- τα 'ιστορικά ανάγλυφα',
- το ρωμαϊκό πορτραίτο (το οποίο δείχνει περισσότερα καθαρά προσωπικά στοιχεία από ό, τι το ελληνικό) και
- τις σαρκοφάγους με ανάγλυφα ποικίλης θεματολογίας, π.χ. από την ελληνική μυθολογία.

Πηγή: Paul Zanker, Die römische Kunst. Beck Wissen: Kunstepochen. München 2007, 7 κ.εξ.

Αρχή της «Ρωμαϊκής τέχνης»

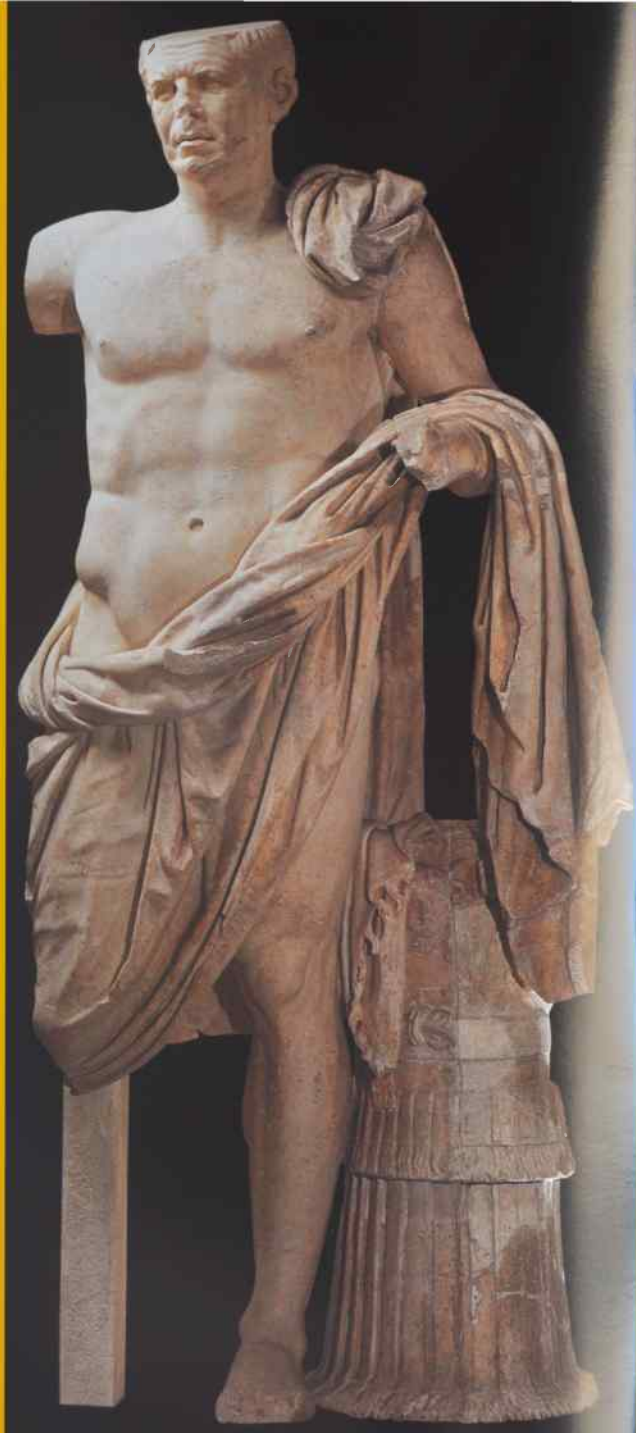
Κατά τον Zanker, *Die römische Kunst* (2007) 9, η καθαρά «ρωμαϊκή» τέχνη αρχίζει με τη νίκη των Ρωμαίων κατά των Συρακουσών, το 211 π.Χ., κατά τουθ Τάραντα, το 209 π.Χ., κατά των Μακεδόνων υπό τον Περσέα, το 168 π.Χ., και με την κατάκτηση και καταστροφή της Καρχηδόνας και της Κορίνθου, και οι δύο πόλεις το 146 π.Χ. Εάν δεχτούμε αυτή τη θέση, η «ρωμαϊκή» τέχνη ξεκινά από τις αρχές ή το πρώτο μισό του 2^{ου} αιώνα π.Χ.

Προϋπάρχει σε ιταλιωτικό έδαφος η ετρουσκική τέχνη (προ παντός βόρεια της Ρώμης), και υπήρξαν επαφές με τους Έλληνες της Κάτω Ιταλίας και Σικελίας. Εξάλλου, η Πομπηία κατοικήθηκε από αρκετούς Έλληνες, οι περισσότεροι από αυτούς έμποροι.

Επαφές με την ελληνική τέχνη υπήρχαν και μέσω των 'μορφωμένων' Ρωμαίων. Έτσι, ο Κικέρωνας π.χ. γνώριζε καλά την ελληνική φιλοσοφία και τέχνη, και παρήγγειλε από τον παιδικό του φίλο Αττικό (*Titus Pomponius Atticus*, σπούδαζε στην Αθήνα μετά το 85 π.Χ.) διάφορα ελληνικά γλυπτά για την οικία και τον κήπο του. – Ο περιφερειάρχης της ρωμαϊκής αποικίας / περιφέρειας της Σικελίας, *C. Verres*, άδειαζε συστηματικά ιερά και οικίες πλουσίων και τους άρπαζε τα έργα (ελληνικής) τέχνης που κατείχαν. Διατηρήθηκαν δικαστικές ομιλίες κατά του Verres που εξήγγειλε ο Κικέρων, με αρκετές αναφορές στα έργα τέχνης και την αξία τους, τόσο χρηματική όσο και καλλιτεχνική.

2. Το πορτραίτο

α. Πορτραίτα της εποχής της ρωμαϊκής δημοκρατίας
(2^{ος} / 1^{ος} αι. π.Χ.)

Ρωμαίος με ιμάτιο τυλιγμένο στο πάνω μέρος του σώματός του, «Στρατάρχη από το Τίβολι».

Ρώμη, Εθνικό Μουσείο (Museo Nazionale Romano) - Museo delle Terme, αρ.ευρ. 106513. Ύψ. 1,94 μ. Μάρμαρο ελληνικό.

Εποχή της όψιμης Δημοκρατίας (1^{ος} αι. π.Χ.).

Ρωμαίος με τήβεννο (ιμάτιο) κρατώντας δύο προτομές προγόνων του, «Togatus Barberini».

Ρώμη, Μουσεία Καπιτωλίου (Centrale Montemartini), αρ.ευρ. 2392. Ύψ. 1,65 μ. Μάρμαρο Ιταλίας.

Αρχικά εποχή της όψιμης Δημοκρατίας (1^{ος} αι. π.Χ.), επεμβάσεις στην πρώιμη αυτοκρατορική εποχή (πρώτο τέταρτο 1^{ου} αι. μ.Χ.): η προτομή στο αριστερό χέρι του άνδρα ήταν γυναικεία.

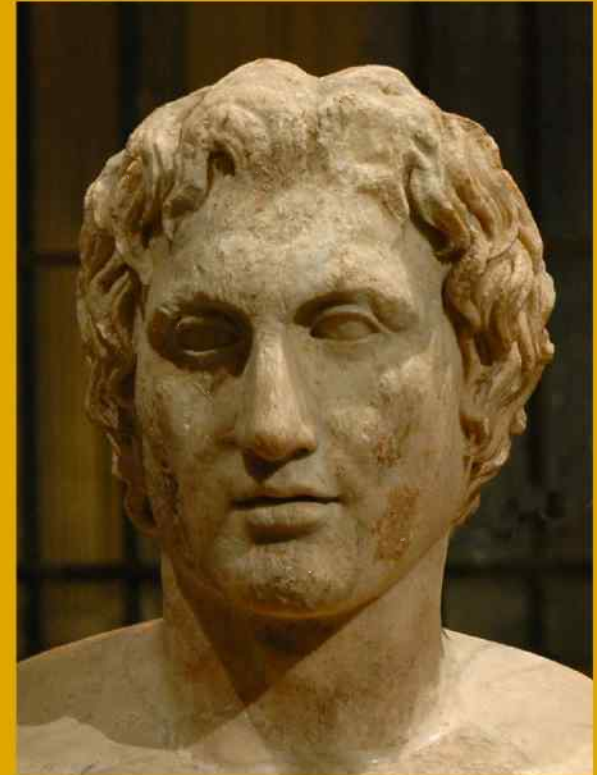

Άνω: Εικονιστική κεφαλή άγνωστου ηλικιωμένου. Μάρμαρο. Εποχή της όψιμης ρωμαϊκής δημοκρατίας (1^{ος} αι. π.Χ.).

Δεξιά: Εικονιστική κεφαλή άγνωστου ηλικιωμένου, «Ψεύδο-Σενέκας». Ίσως Αριστοφάνης. Μπρούντζος. Νεάπολη, Αρχαιολογικό Μουσείο, αρ.ευρ. 5616. Εποχή της όψιμης ρωμαϊκής δημοκρατίας (1^{ος} αι. π.Χ.), πρότυπο 3^{ος} / 2^{ος} αι. π.Χ.

Πομπηίος ο Μέγας (106-48), εικονιστική κεφαλή (πορτραίτο).
Κογενχάγη, Γλυπτοθήκη Ny Carlsberg, αρ.ευρ. IN 733. Μάρμαρο. π. 50 π.Χ.

Ο Πομπηίος διέταξε να μοιάζει το πορτραίτο του με αυτό του Μεγαλέξανδρου (δε.): φέρει την ίδια αναστολή (τους βοστρύχους / τις μπούκλες στο κέντρο του μετώπου).

Ρωμαίος που βάζει στέμμα στο κεφάλι του, «Γερμανικός». Το ιμάτιο στηρίζεται σε χελώνα, ο άνδρας παριστάνεται δηλαδή στον κλασικό τύπο του Ερμή (θα κρατούσε στο αρ. του χέρι κηρύκειο). Το κέλυφος της χελώνας φέρει την υπογραφή του γλύπτη Κλεομένου από την Αθήνα.

Παρίσι, Λούβρο, αρ.ευρ. MA 1207. Ύψ. 1,80 μ.
Μάρμαρο.

Αντίγραφο προτύπου του 5^{ου} αι. π.Χ. Μάλλον πρώιμα αυτοκρατορικά χρόνια (π. 20 π.Χ.).

2. Το πορτραίτο

β. Πορτραίτα της εποχής των αυτοκρατόρων
(τέλη 1^{ου} αι. π.Χ. / 4^{ος} αι. μ.Χ.)

Πορτραίτο του Ιουλίου Καίσαρα από
πράσινο βασάλτη, από την Αίγυπτο.

Βερολίνο, Μουσεία Αρχαιοτήτων αρ.ευρ.
SK 342. Ύψ. 0,41 εκ.
1ος αι. μ.Χ. (μετά θάνατον).

Άγαλμα του αυτοκράτορα Αυγούστου με σκεπασμένο το κεφάλι (λατ. «capite velato») για θυσία.

Ο απεικονιζόμενος παριστάνεται ως ιερέας, δηλ. «ευσεβής», λατ. «pius». Η *pietas* είναι μία από τις απαραίτητες για τους αυτοκράτορες αρετές.

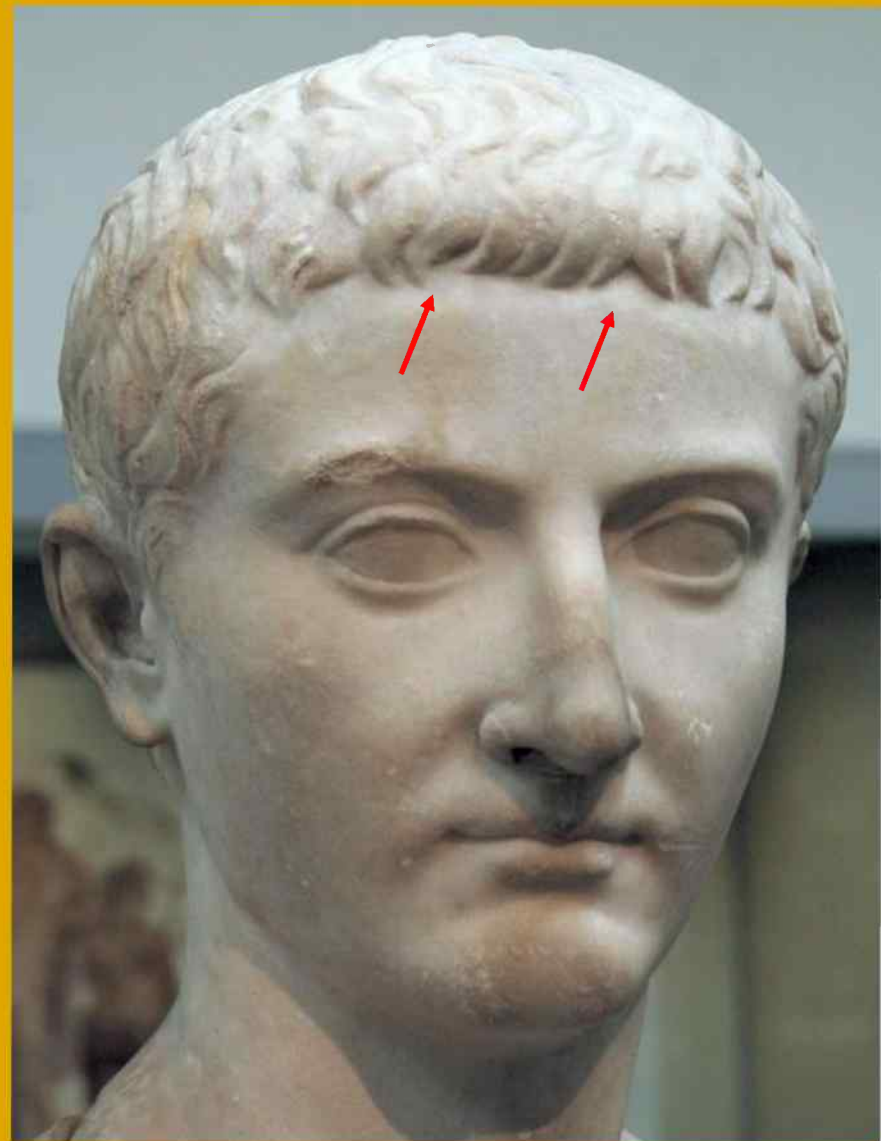
Επαναχρησιμοποίηση κλασικών προτύπων στην επίσημη ρωμαϊκή τέχνη: Το σώμα του Δορυφόρου του σημαντικού γλύπτη από το Άργος, Πολυκλείτου (αρ., 5^{ος} αι. π.Χ.), βρίσκεται κάτω από τον θώρακα του Αυγούστου της Primaporta (δε., τέλος 1^{ου} αι. π.Χ. / αρχές 1^{ου} αι. μ.Χ.)

Αύγουστος

Αύγουστος, 31 π.Χ. – 14 μ.Χ.

Τιβέριος, 14–37 μ.Χ.

Ιουλιο-κλαυδιανή οικογένεια

Τιβέριος ,
14–37

Καλιγούλας,
37–41

Ιουλιο-κλαυδιανή οικογένεια

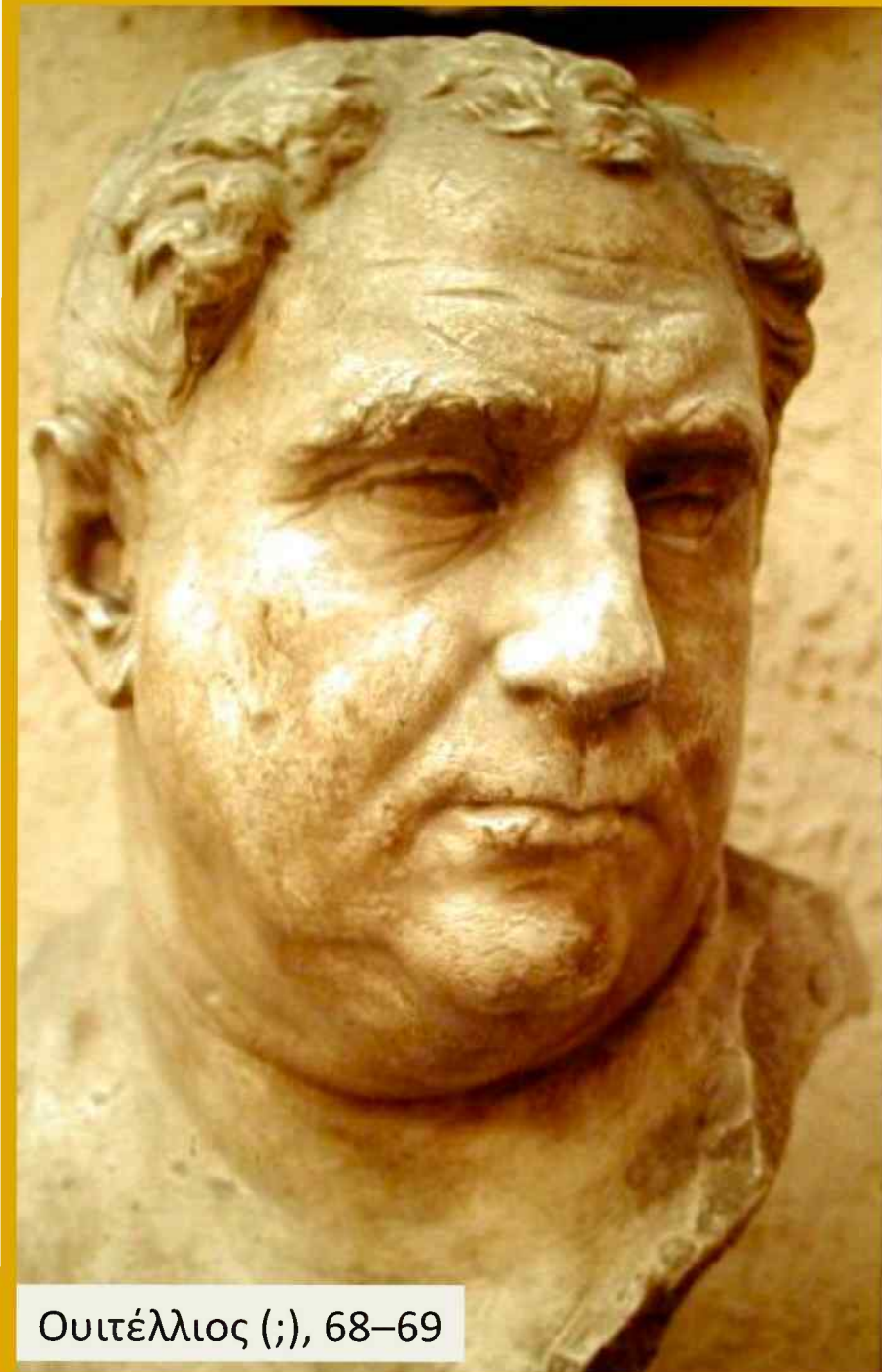
Ιουλιο-κλαυδιανή οικογένεια

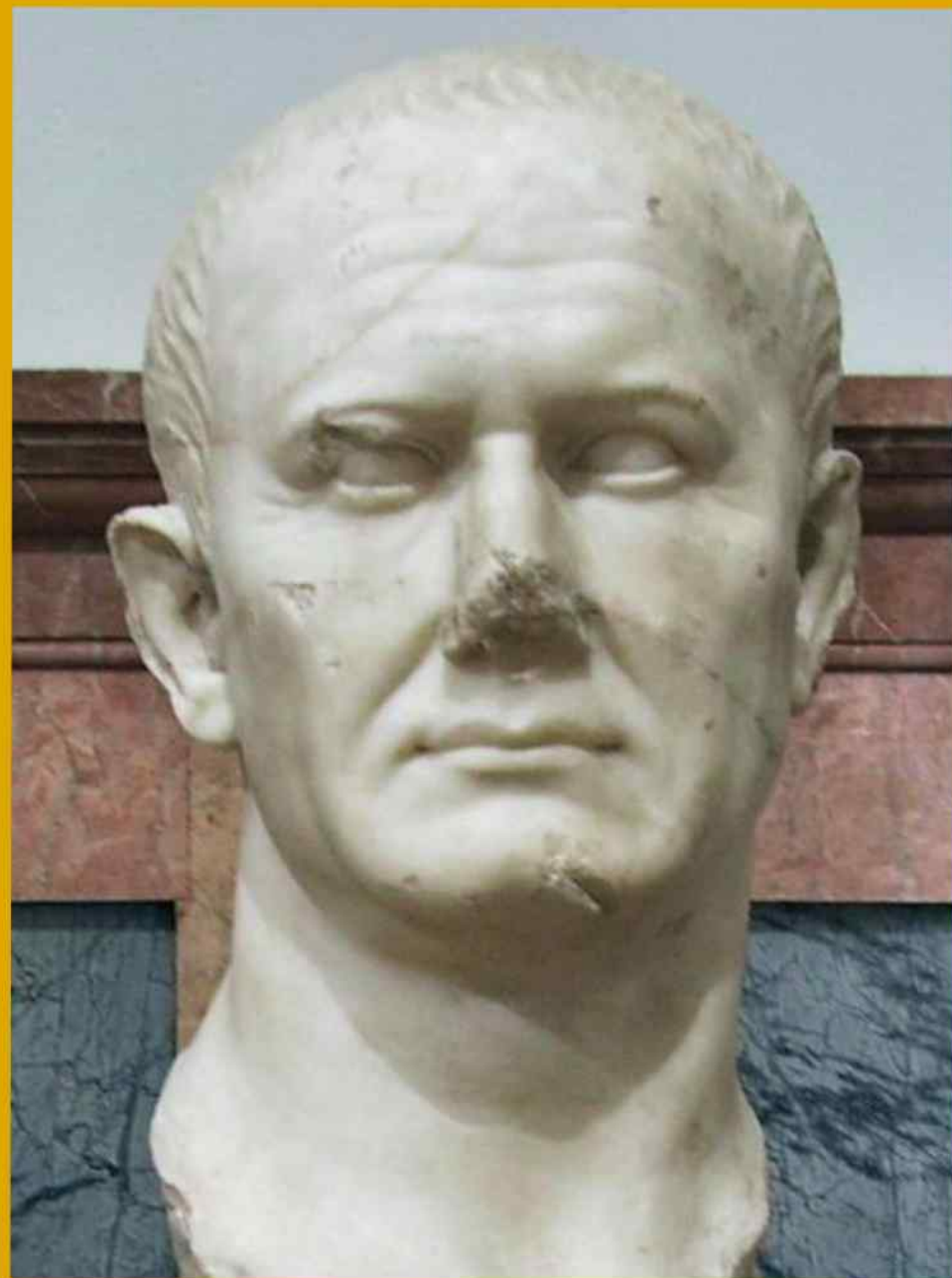
Τιβέριος , 14–37

Νέρων, 54–68

Ουιτέλλιος (;), 68–69

Ουεσπασιανός, 69–79

Τίτος,
79–81

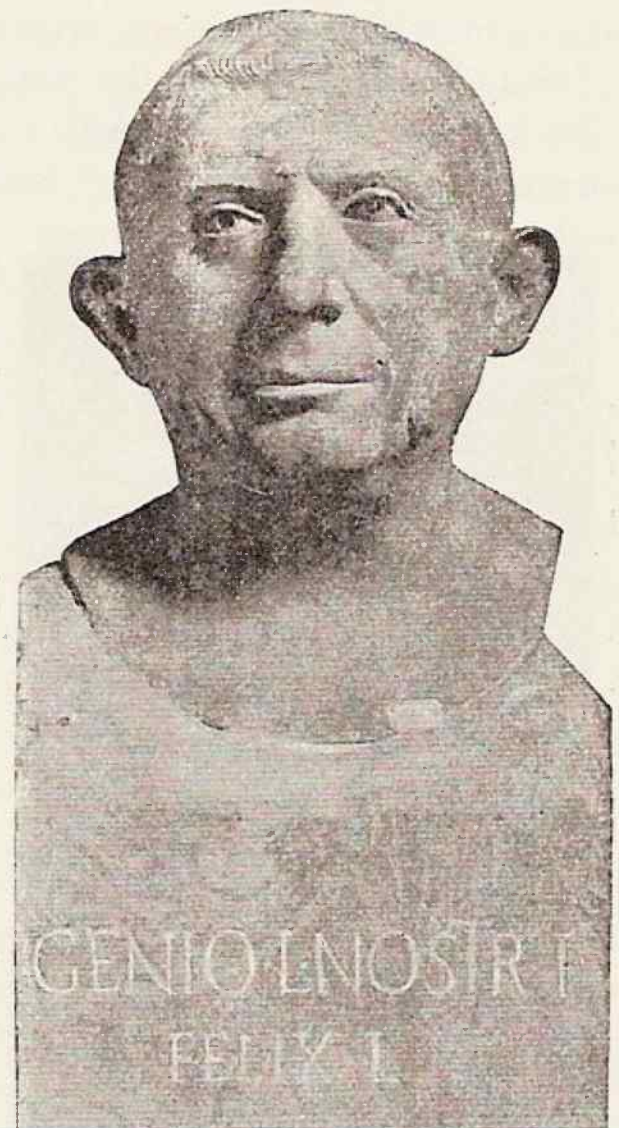
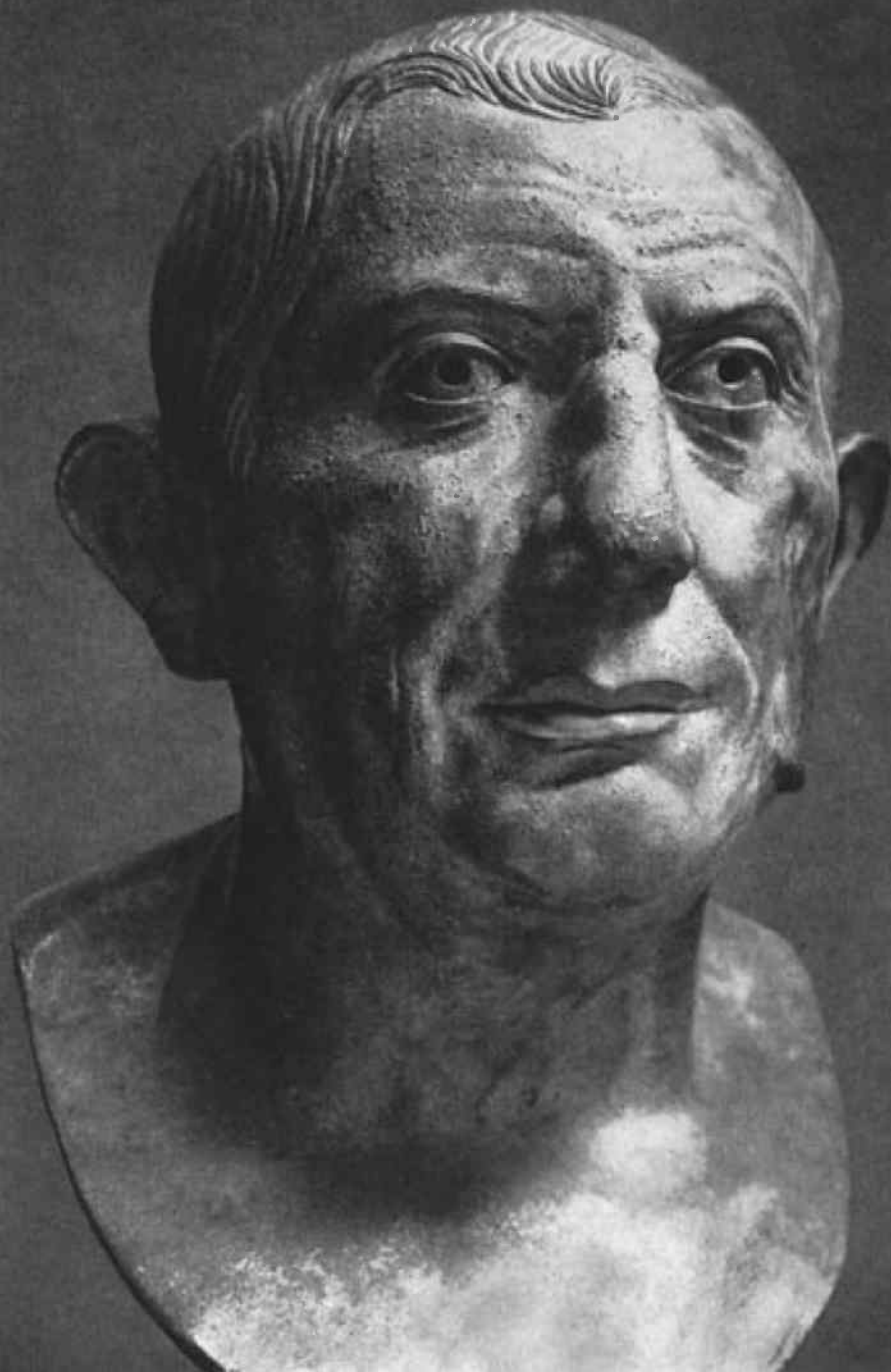
Ουεσπασιανός,
69–79

Οικογένεια
των Φλαβίων

Δομιτιανός,
81–96

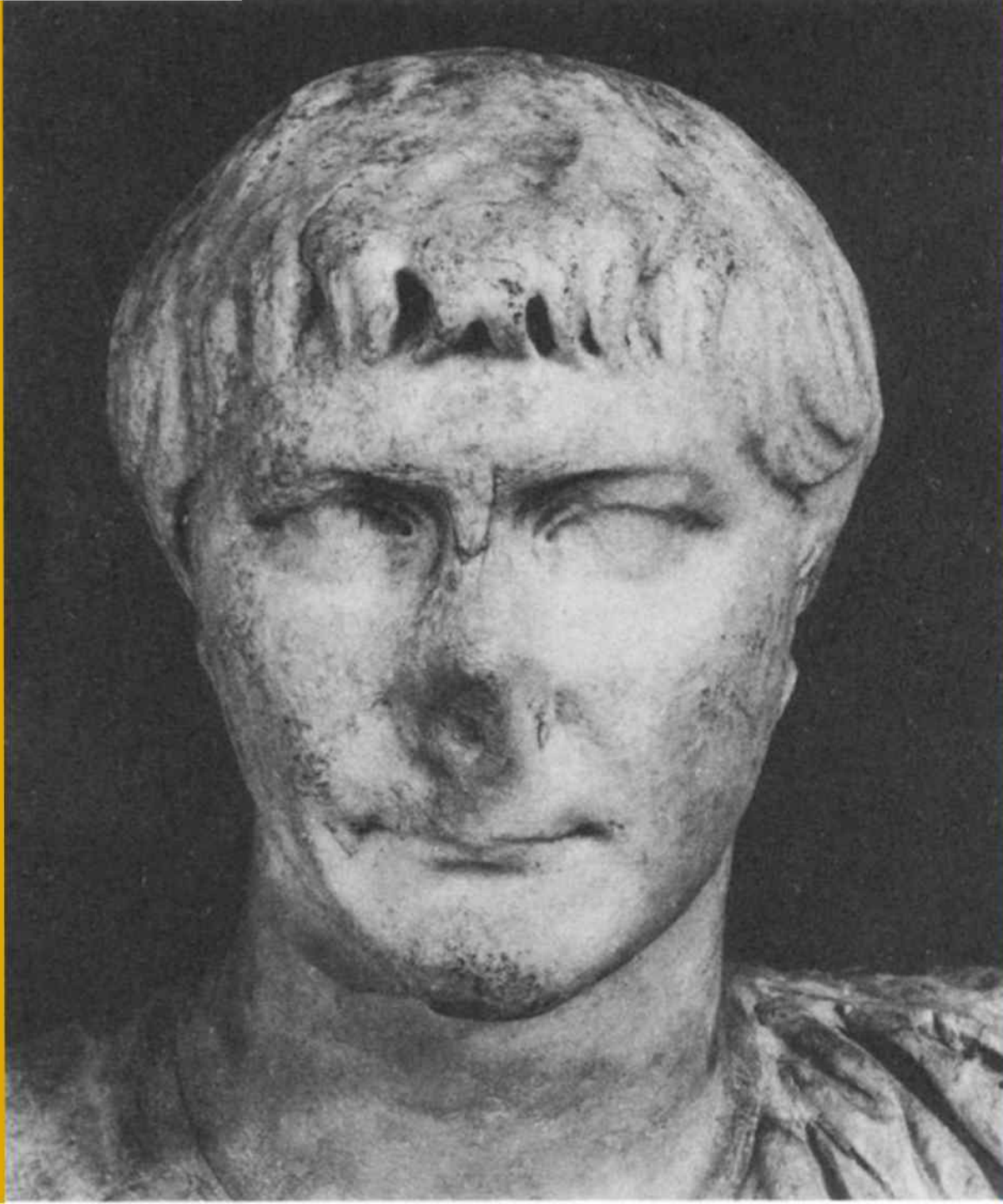

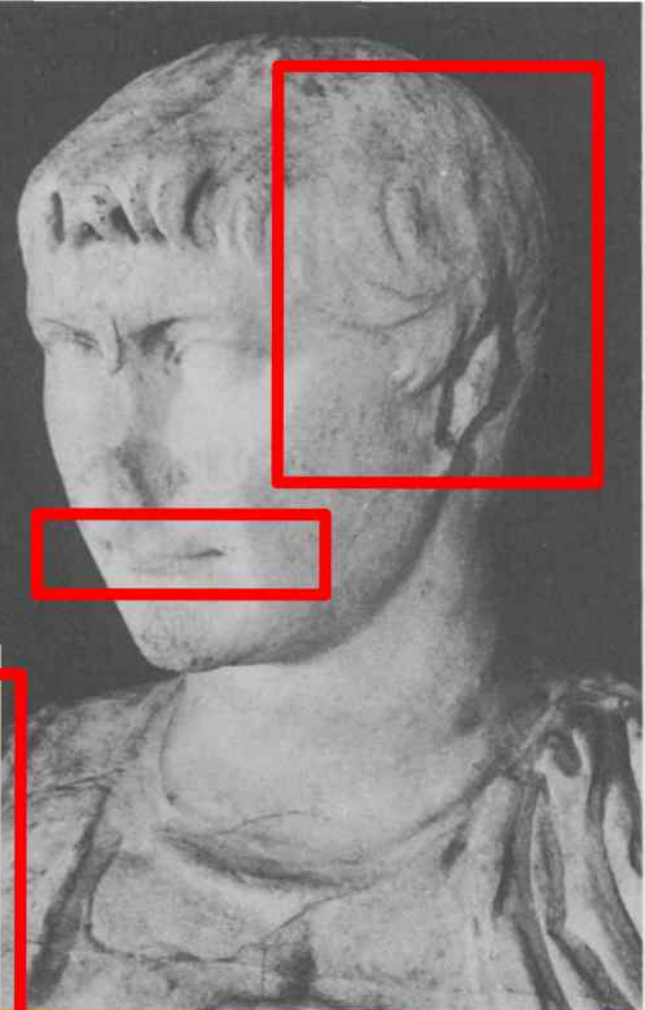
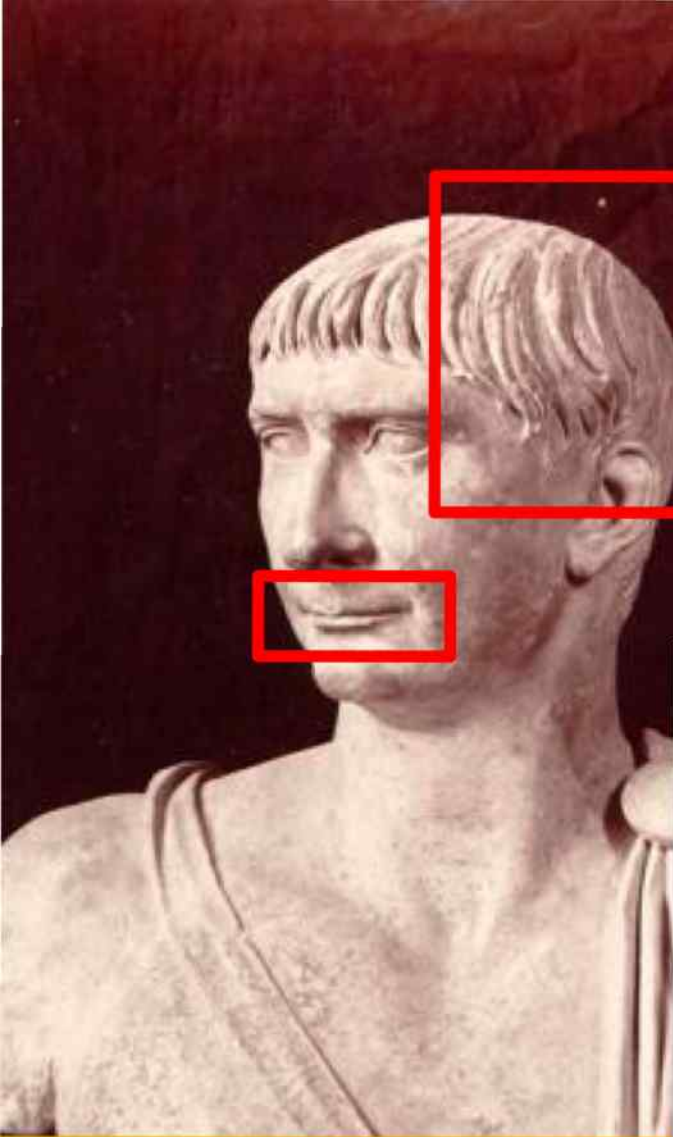

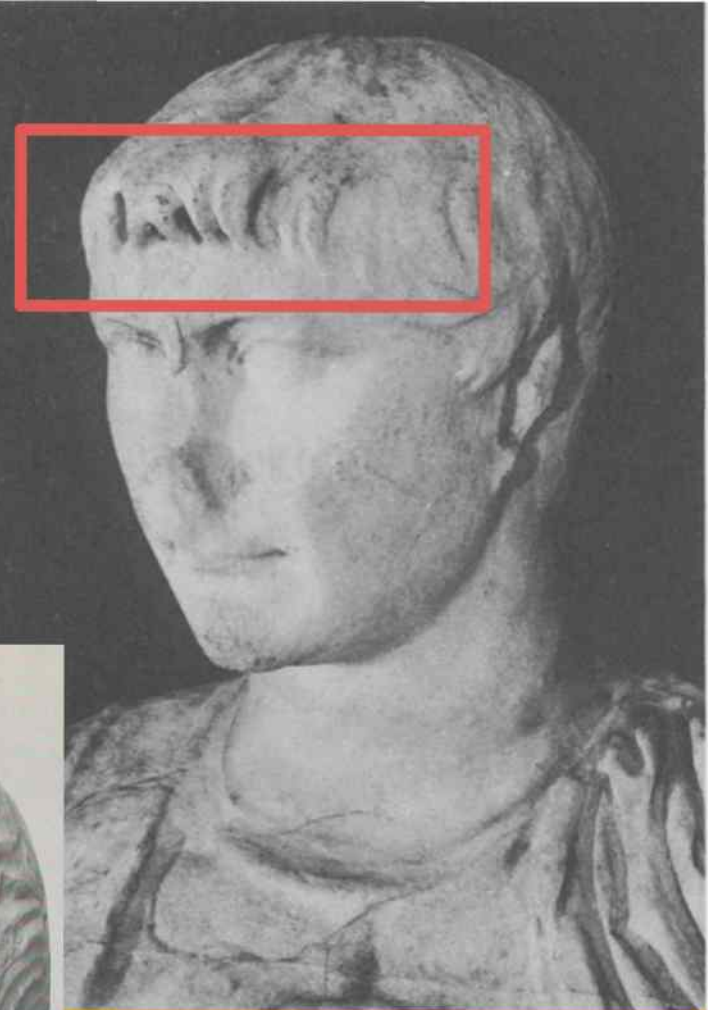
Μπρούτζινη προτομή του τραπεζίτη της Πομπηίας Caecilius Lucundus, εποχής Φλαβίων. Την προτομή αφιέρωσαν οι απελεύθεροί του.

Τραϊανός
98–117

Ανάγλυφο στη θριαμβική αψίδα της πόλης Beneventum νότια της Ρώμης, πλευρά προς την ύπαιθρο. Κεφαλή-πορτραίτο του αυτοκράτορα Τραϊανού. Εποχή Τραϊανού (αρχές 2^{ου} αι. μ.Χ.).

Αδριανός
117–138

Κόμμωδος
180–192

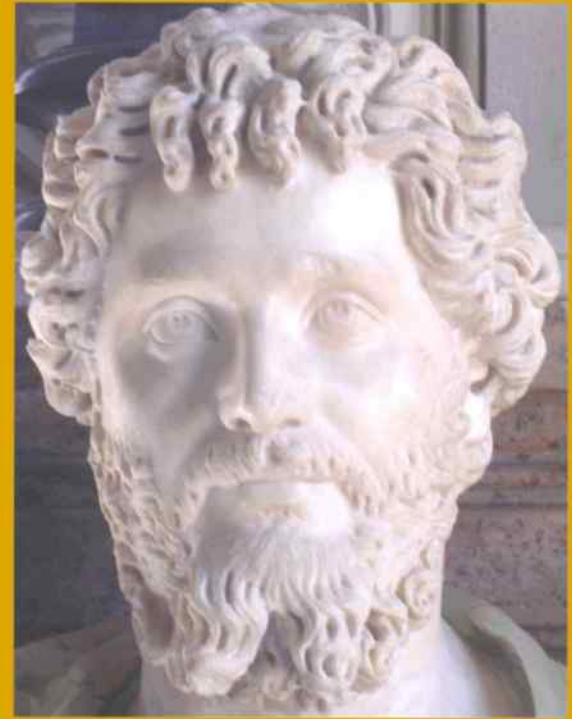

Οικογένεια
των
Αντωνίνων

Σεπτίμιος
Σεβήρος
193–211

Οικογένεια
των
Σεβήρων

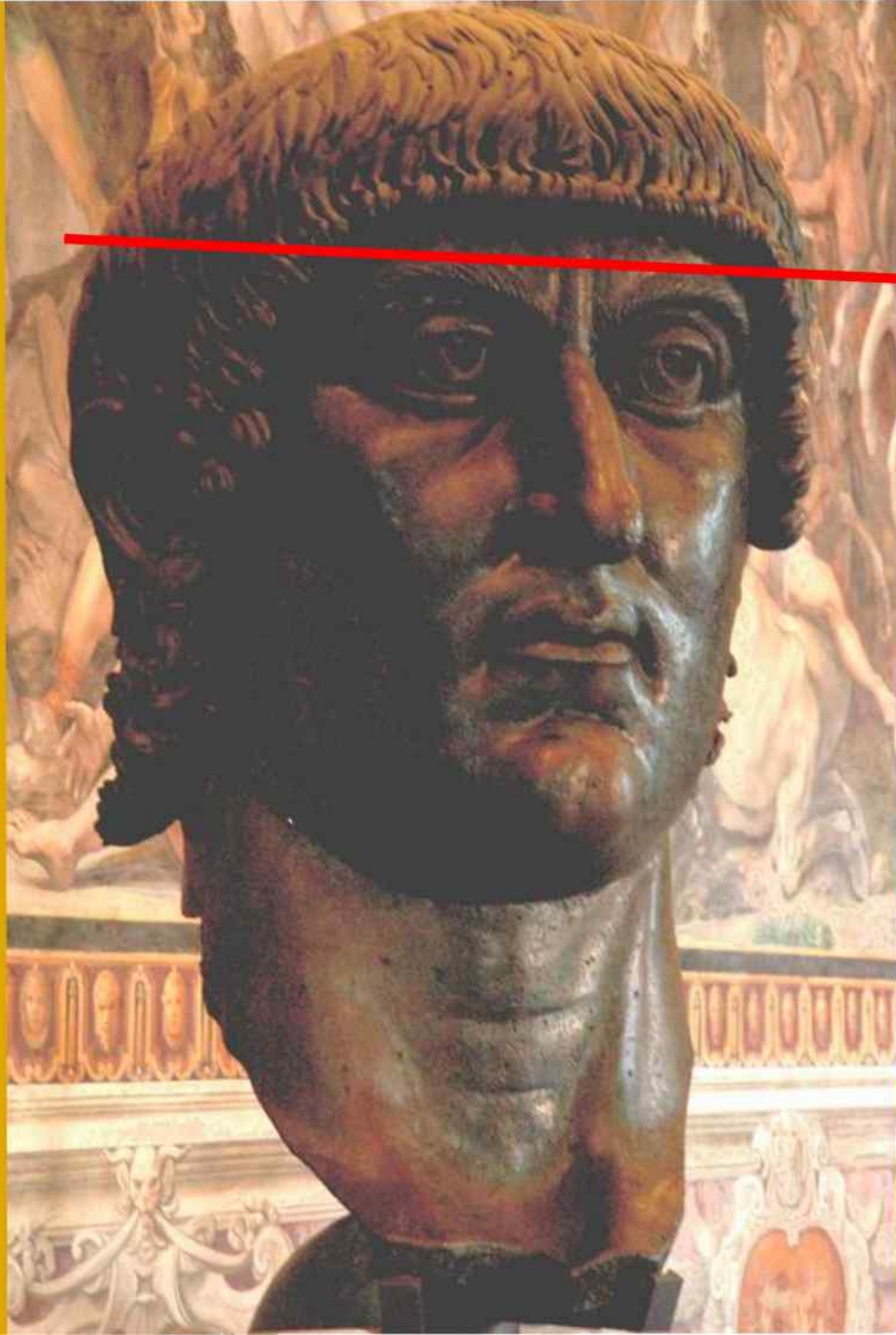

αρ.: ο αιγυπτιακός θεός Σάραπις, επινόηση του Πτολεμαίου Α΄ για τη σύσφιξη των σχέσεων Αιγυπτίων – Ελλήνων. Ο (αφρικανός!) Σεπτίμιος Σεβήρος φορά τους τέσσερεις πλοκάμους του Σάραπι.

Καρακάλλα
211–217

Οικογένεια
των
Σεβήρων

Κωνσταντίνος ο Μέγας
306–337.
Κόμμωση του «καλού»
αυτοκράτορα Τραϊανού.

Θεοδόσιος
379–395.

Αύγουστος

Αύγουστος
του τύπου
της
Primaporta

Πολυχρωμία του
αγάλματος του
Αυγούστου της
Primaporta.

Ο θώρακας του
αγάλματος του
Αυγούστου της
Primaporta.

Caelus, ο Ουρανός

Η Αύρα, η Σελήνη και ο Ήλιος

Στο κέντρο η θεά Ρώμη με έναν ηττημένο βάρβαρο που της παραδίδει το σπασμένο «σημείον», δηλ. το λάβαρο του στρατού του

Οι προσωποποιήσεις των ηττημένων λαών

Ο Απόλλων πάνω σε γρύπα

Η Άρτεμις πάνω σε ελάφι

Η Γη (*Ceres/Tellus*) με κέρας γεμάτο φρούτα («κέρας Αμαλθείας»)

Στους ώμους από μία σφίγγα

Σαρδόνυξ λίθος με
ανάγλυφη
παράσταση σε δύο
ζώνες.

Πάνω: τον
Αύγουστο, σε
θρόνο με τη θεά
Ρώμη, στεφανώνει
η Οικουμένη· στο
άρμα αριστερά ο
διάδοχός του
Τιβέριος με τη θεά
Νίκη.

Κάτω: ανέγερση
τροπαίου μετά από
νίκη κατά
βαρβάρων.

Βιέννη, Μουσείο
Ιστορίας της
Τέχνης, αρ.ευρ. AS
IXa 79.

0,19 x 0,23 μ.

Μάλλον 10 μ.Χ.

Μπρούτζινος ανδριάς
έφιππου Αυγούστου που
αγορεύει, αποσπασματικά
σωζόμενος. Τα μάτια
αρχικά ένθετα· λορίδες σε
χαλκό κόκκινου χρώματος
για λεπτομέρειες (ταινία
από τον δεξί ώμο προς τα
κάτω· ποδόγυρος).

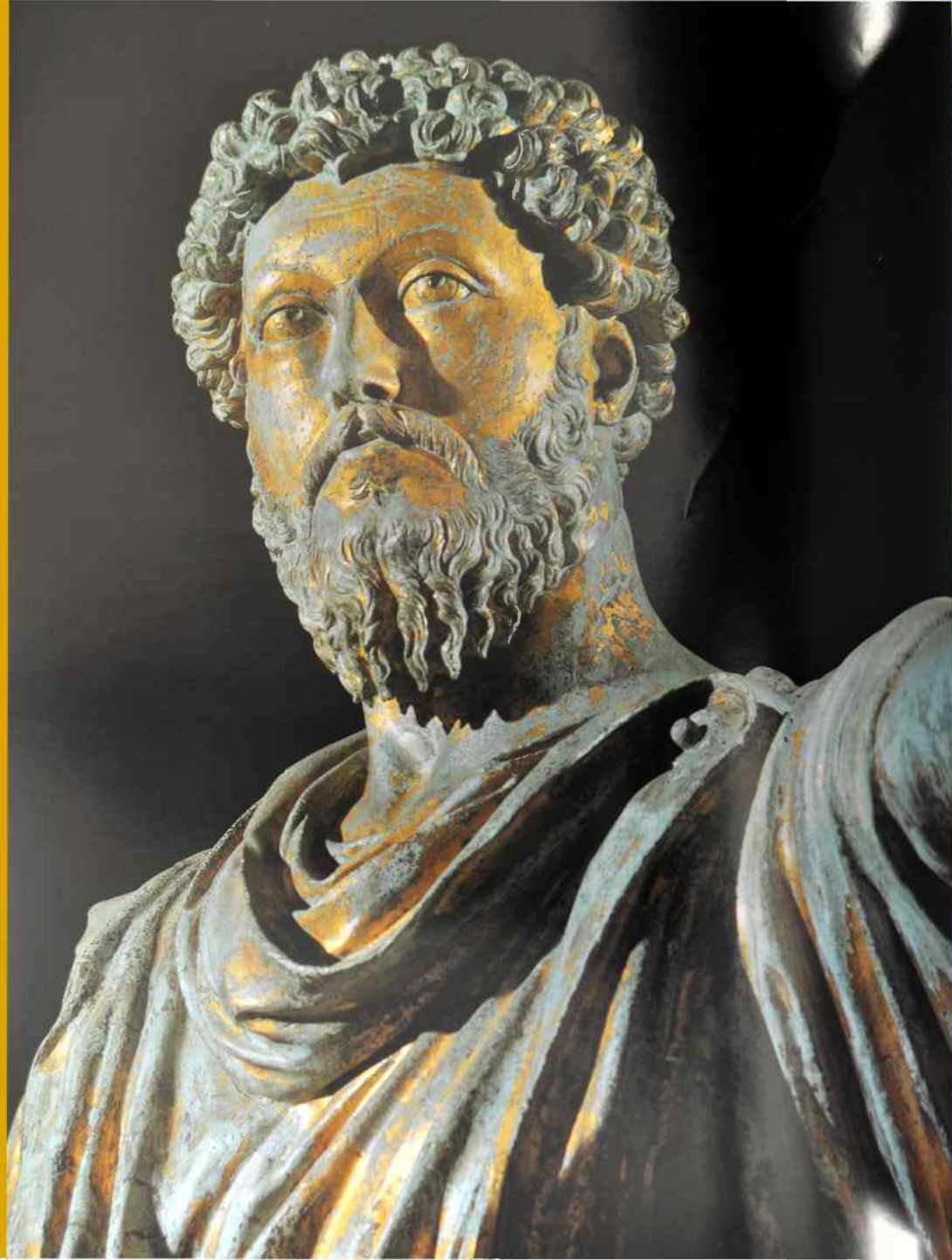
Αθήνα, Εθνικό Αρχ/κό
Μουσείο, αρ.ευρ. Χ 23322.
Σωζόμενο ύψ. 1,23 μ.

Βρέθηκε το 1979 στα
δίκτυα ψαράδων που
ψάρευαν ανάμεσα στον
Άγιο Ευστράτιο και την
Εύβοια.
Χρονολογείται π. 10 π. Χ. /
10 μ.Χ.

Μπρούτζινος ανδριάς του έφιππου Μάρκου Αυρηλίου (121-180 μ.Χ.), επιχρυσωμένος.
Ρώμη, Πλατεία Καπιτωλίου.

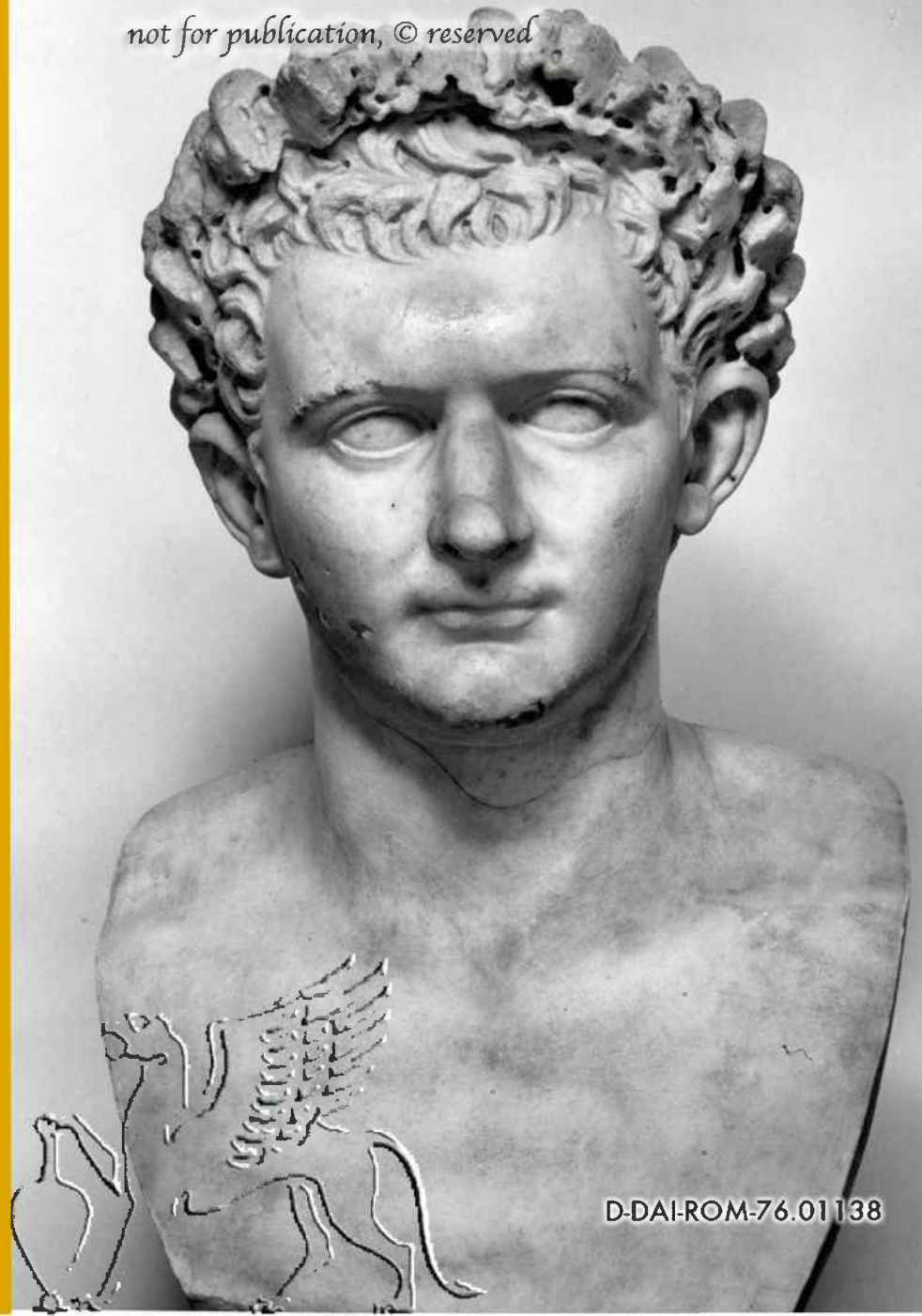
Ανδριάς Αυγούστου
(«Αύγουστος της *Via
Labicana*») με τήβεννο
(ιμάτιο) να σκεπάζει τα
μαλλιά του («*capite
velato*»), δηλ. Στην
εμφάνιση ιερέα που
πηγαίνει για θυσία, στο
δεξί χέρι μάλλον την
κύλικα για θυσίες, στο
αρ. έναν κύλινδρο με
ιερά κείμενα.

Ρώμη, Εθνικό Μουσείο
(Palazzo Massimo alle
Terme), αρ.ευρ. 56230.
Ύψ. 2,17 μ. Μάρμαρο.

Ίσως έγινε σε σχέση με
την ανάληψη του
αξιώματος του αρχιερέα
του κράτους («*pontifex
maximus*») εκ μέρους
του Αυγούστου, το 12
π.Χ.

not for publication, © reserved

Προτομή Δομιτιανού (51-96 μ.Χ.) με το στέμμα του ρωμαίου πολίτη (φύλλα και καρποί βελανιδιάς).

Νεάπολη, Εθνικό Αρχ/κό Μουσείο,
αρ.ευρ. 6058. Μάρμαρο.

D-DAI-ROM-76.01138

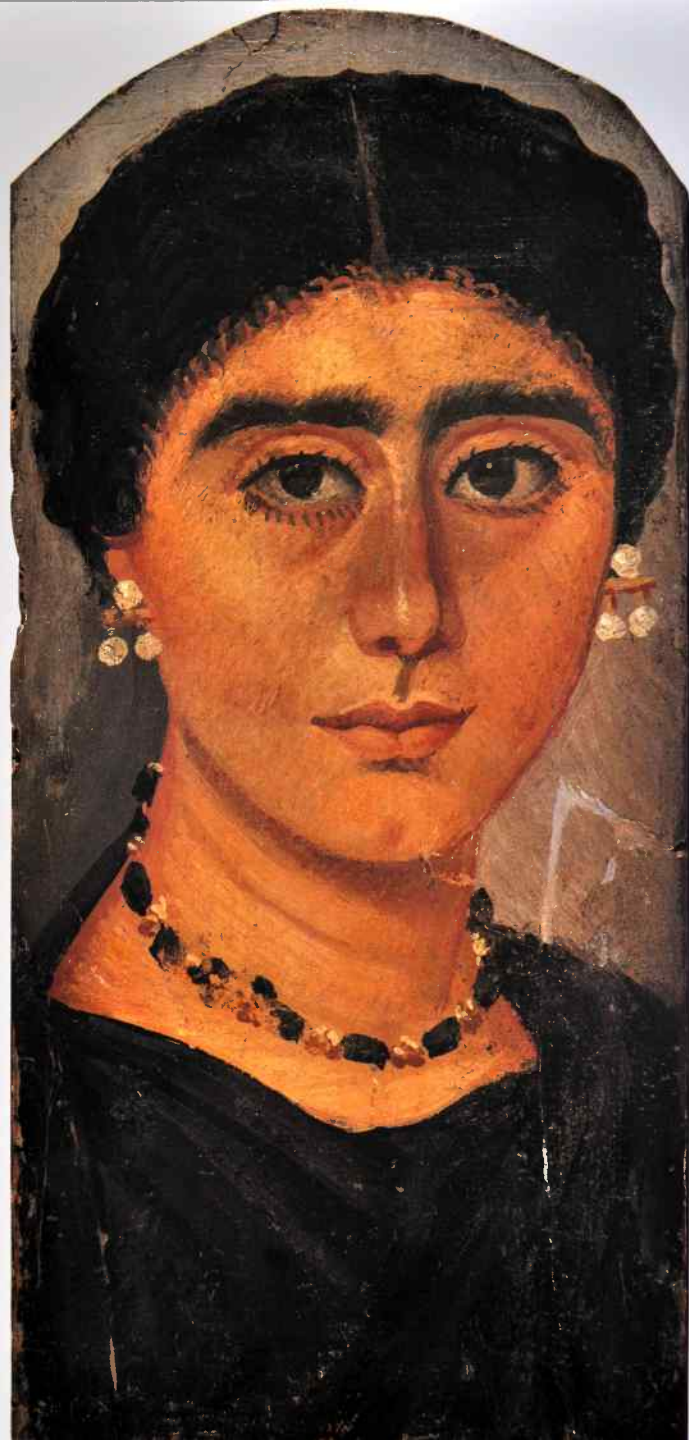
Εικονιστική κεφαλή της Λιβίας (58 π.Χ. - 29 μ.Χ.), γυναίκας του αυτοκράτορα Αυγούστου.

Παρίσι, Λούβρο, αρ.ευρ. Μα 1233. Ύψ. 0,32 μ. Βασάλτης. Μάλλον 31 π.Χ.

Εικονιστική κεφαλή άγνωστης γυναίκας με κόμμωση της εποχής των Φλαβίων (69 - 96 μ.Χ.), χρονολογείται μάλλον στην αρχή του 2^{ου} αι. μ.Χ. («Προτομή Fonseca»).

Ρώμη, Μουσεία Καπιτωλίου, αρ.ευρ. 434. Ύψ. 0,63 μ. Μάρμαρο από την Carrara.

Πορτραίτο άγνωστης γυναίκας από το κάλυμμα μούμιας («Πορτραίτο τύπου Φαγιούμ», τοποθετείτο στη μούμια στη θέση του προσώπου).

Η κόμμωση συνηγορεί για μια χρονολόγηση στον 2^ο αι. μ.Χ.

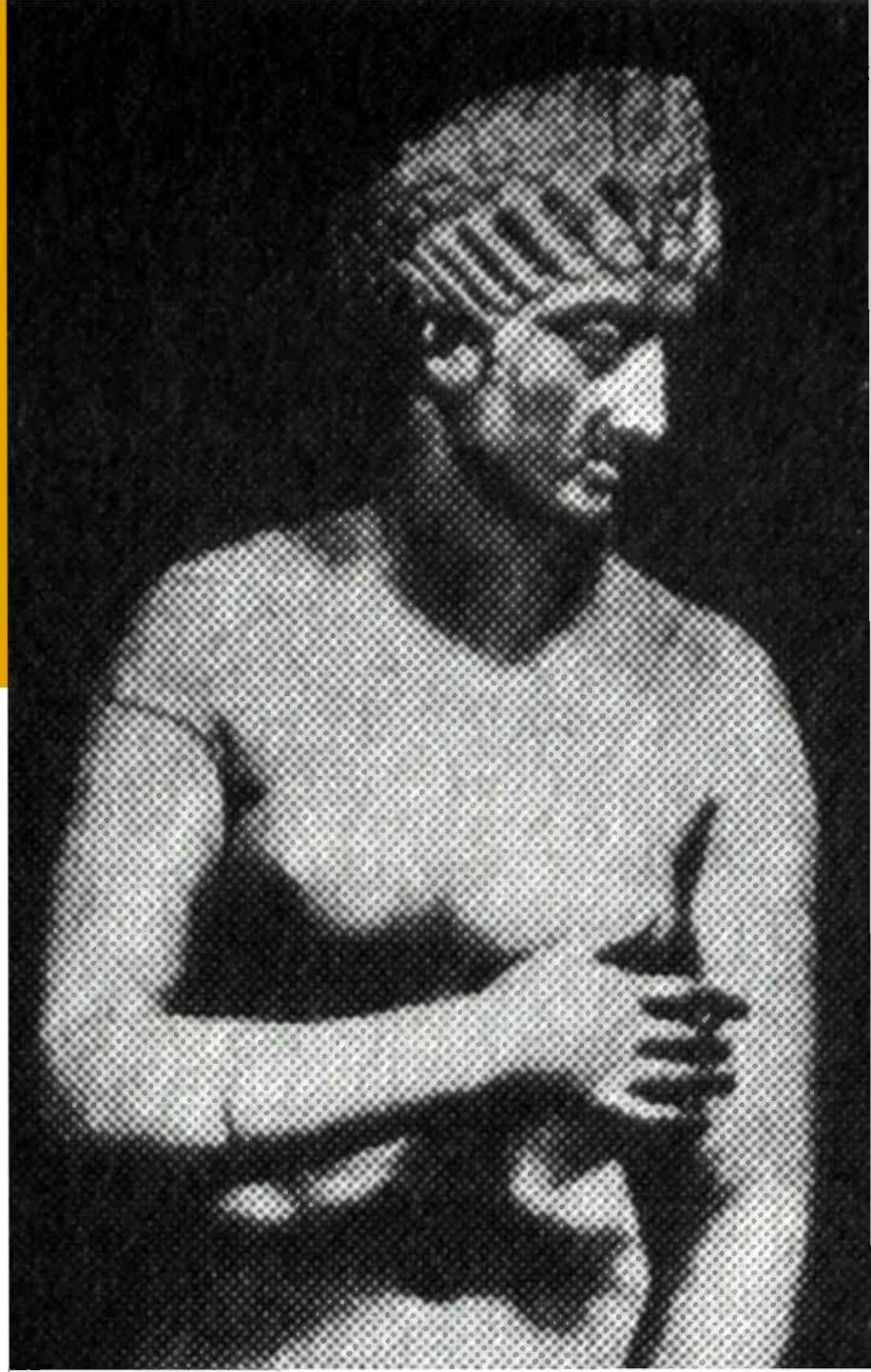
Παρίσι, Λούβρο, αρ.ευρ. E 12569.

Ύψ. 0,368 μ. Πλ. 0,17 μ.

Μάρμαρο από την Carrara.

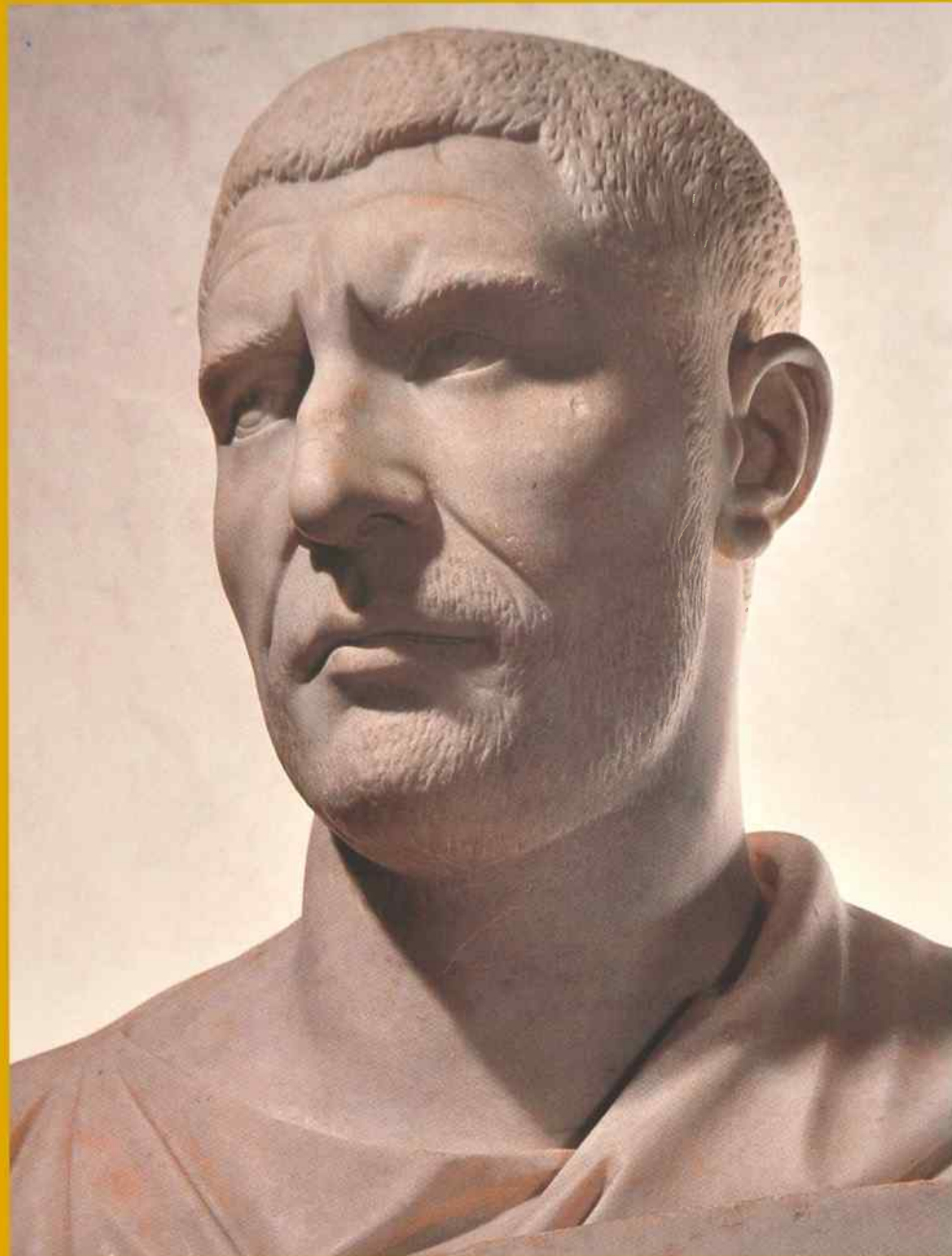

Άγαλμα στον τύπο της γυμνής Αφροδίτης, με κεφαλή-πορταίτο άγνωστης ρωμαίας. Η κόμμωση είναι σύγχρονη της εποχής στην οποία έγινε το άγαλμα, και συνηγορεί για μια χρονολόγηση στον 2^ο αι. μ.Χ.

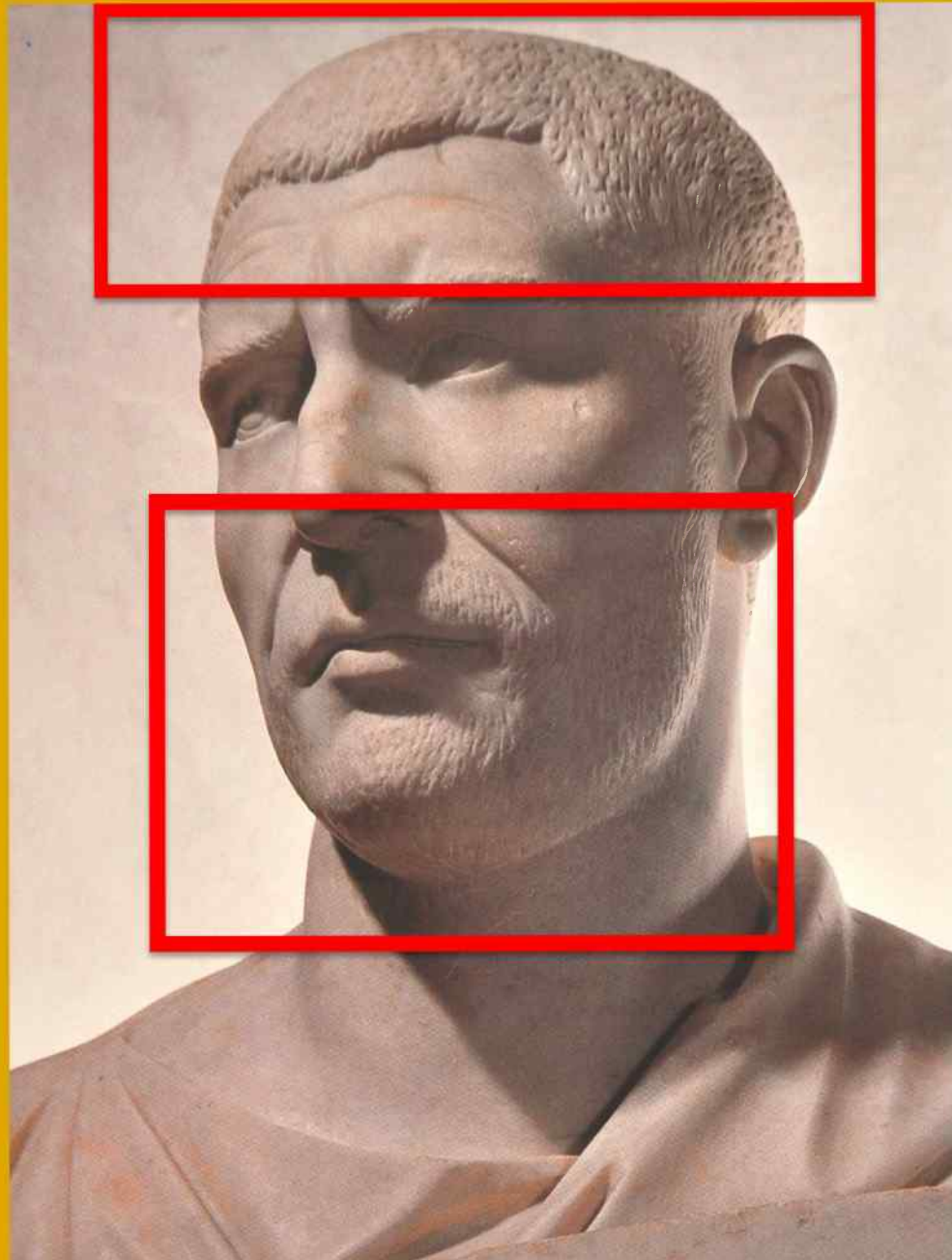

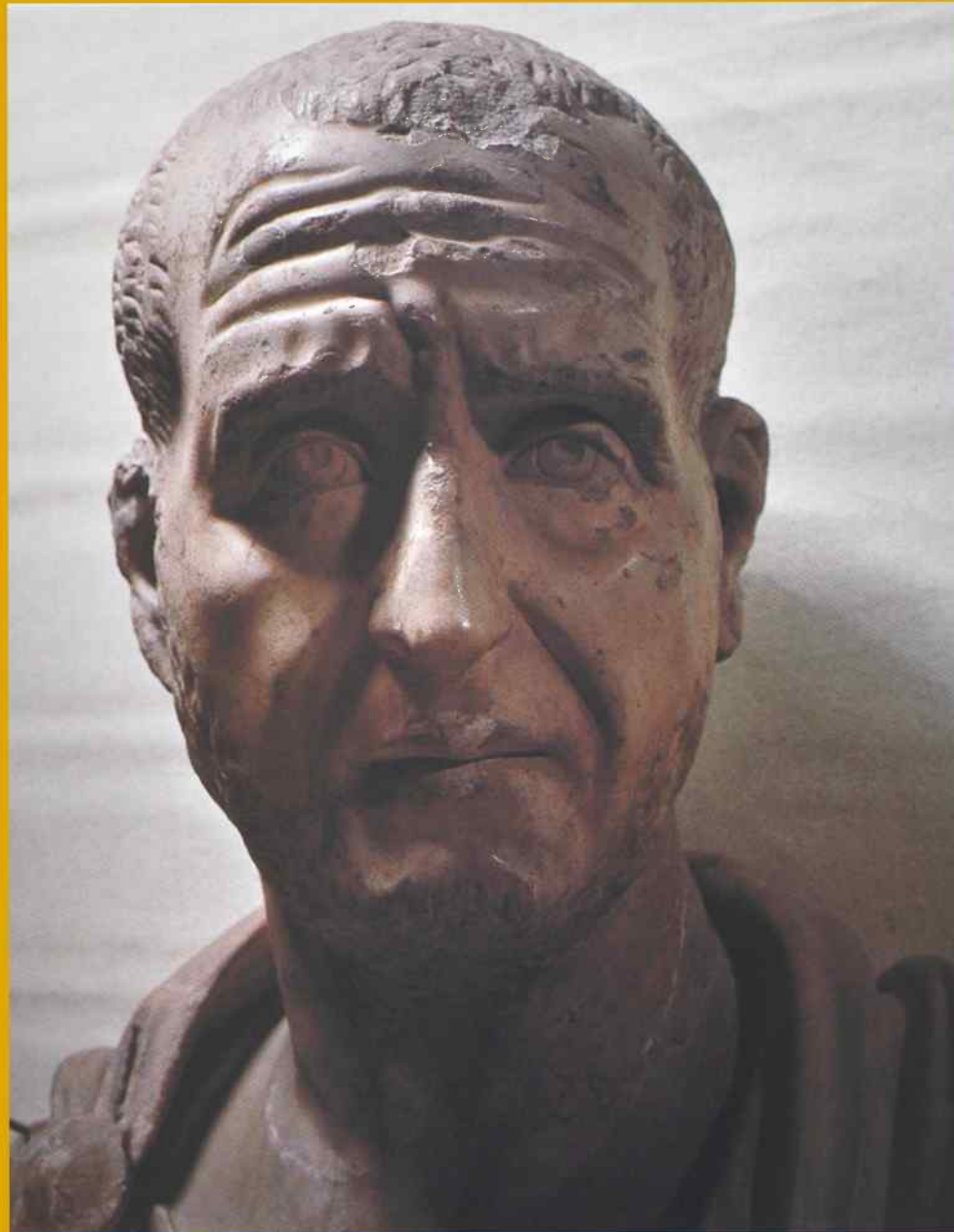
Ιουλία Μαμαία,
μητέρα του
αυτοκράτορα
Αλέξανδρου
Σεβήρου (222-235)

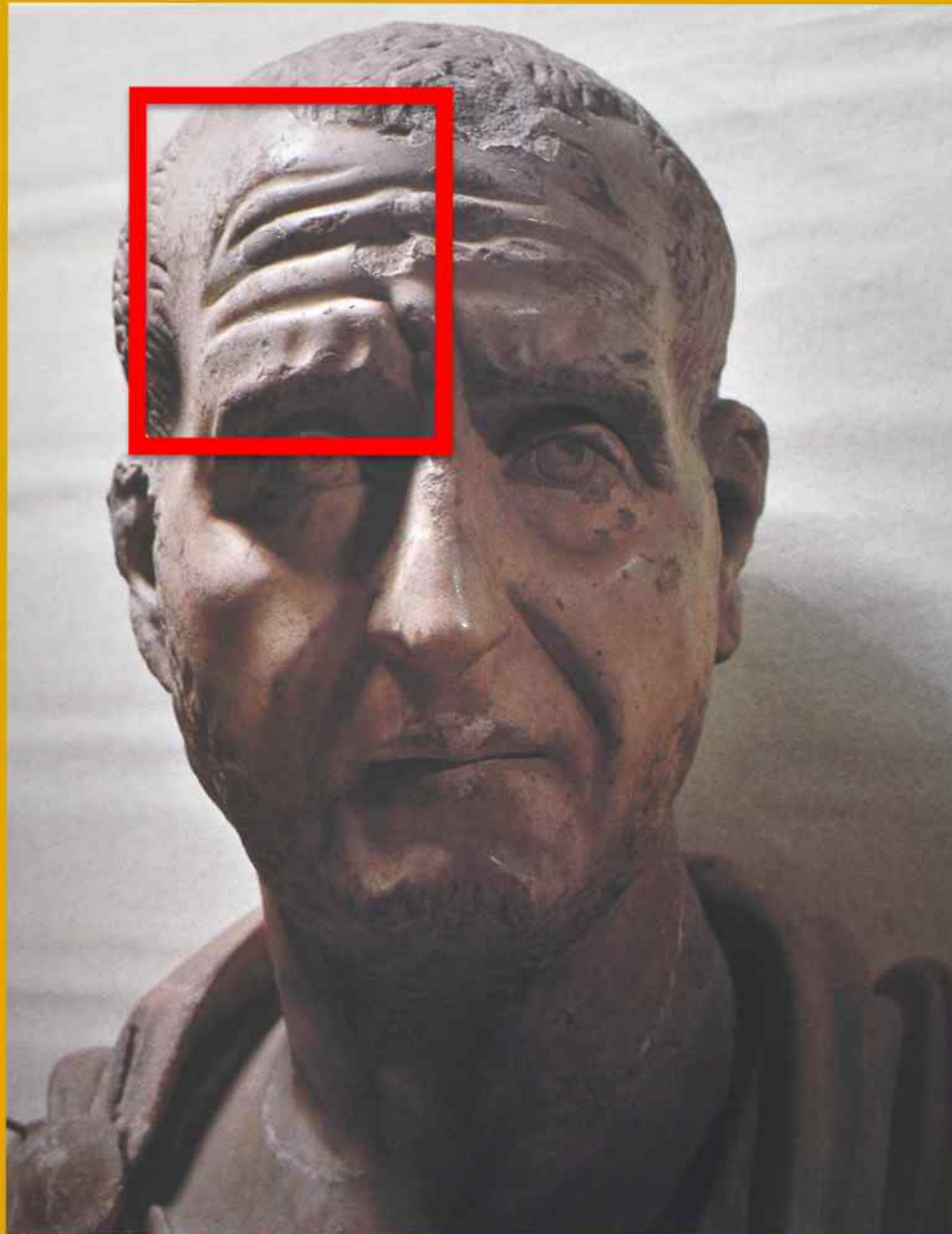
Φίλιππος Άραψ,
αυτοκράτορας
244-249

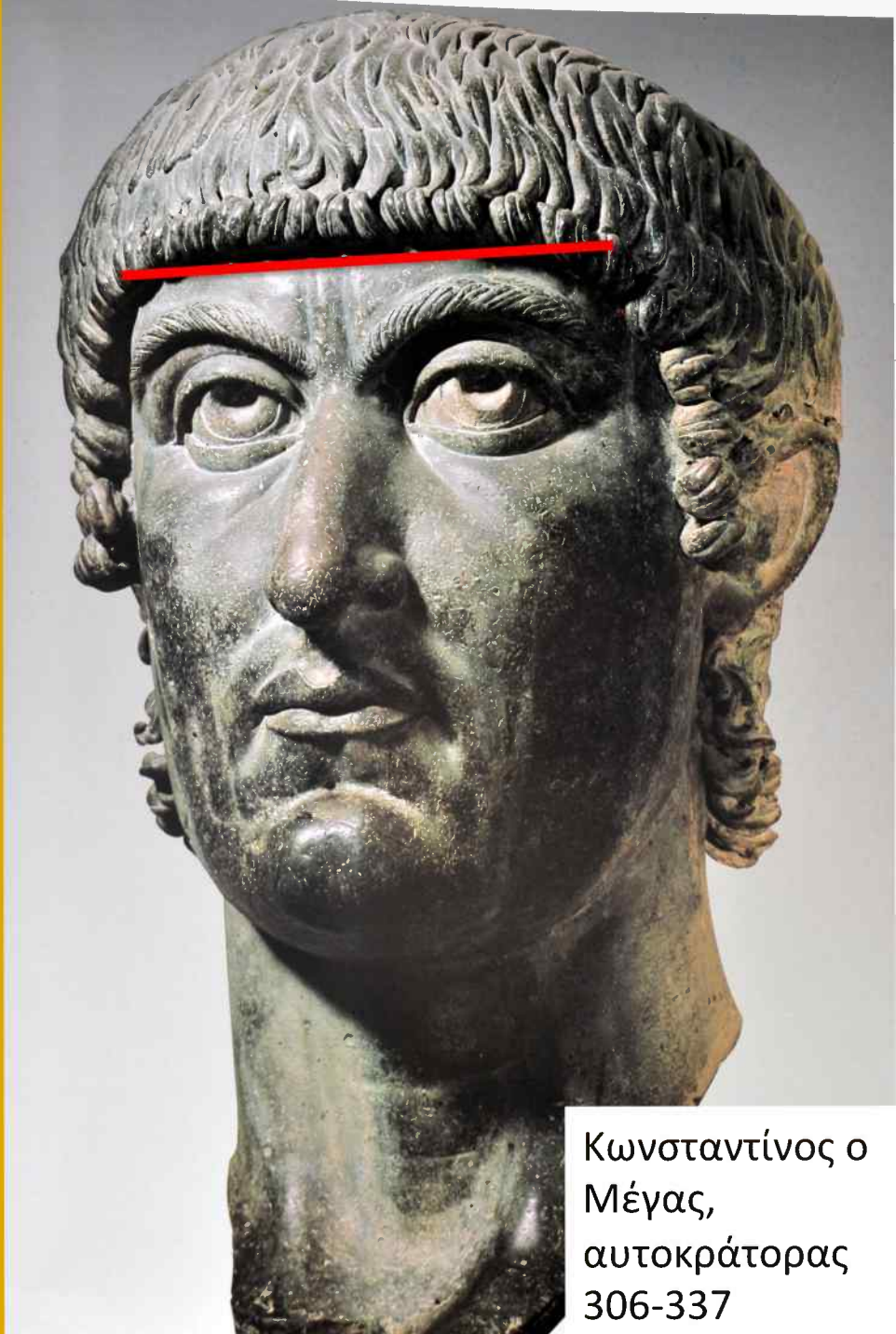
Την εποχή του Φίλιππου Άραβα η πλαστική απόδοση των μαλλιών επιτυγχάνεται με λεπτά κτυπήματα στη μάζα της κώμης (άνω ορθογώνιο) ή κατ' ευθείαν στην επιφάνεια του δέρματος (γένεια, κάτω ορθογώνιο).

Γάιος Μέσσιος
Κοίντος Τραϊανός
Δέκιος,
αυτοκράτορας
249-251

Την εποχή του Δέκιου τα κτυπήματα δεν είναι πλέον λεπτά, αλλά χονδρά (ορθογώνιο), και τα μαλλιά δεν παρουσιάζουν σχεδόν κανένα πλαστικό όγκο· πλάθονται αποκλειστικά με τα επιφανειακά κτυπήματα του καλεμιού.

Κωνσταντίνος ο
Μέγας,
αυτοκράτορας
306-337

Δεξιό χέρι
Κωνσταντίνου
του Μεγάλου,
αυτοκράτορα
306-337, από
κολοσσιαίων
διαστάσεων
ανδριάντα του.